

ПОСЕЛЕНСЬКА СТРУКТУРА ДАВНЬОРУСЬКОГО КРИЛОВА: ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗВІДОК В КОРЕЦЬКОМУ РАЙОНІ 2010 Р.

У статті проаналізовано поселенську структуру давньоруського Крилова за матеріалами розвідок ДП «Волинські старожитності» ДП «НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України 2010 року

Ключові слова: Крилов, Корецький район, поселенська структура, давньоруський період

З 15 по 25 листопада 2010 року експедицією ДП «Волинські старожитності» ДП «НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України було проведено археологічні розвідки в Корецькому районі Рівненської області. Метою розвідок було більш чітко локалізувати та уточнити хронологію вже відомих пам'яток та виявлення нових. Загалом було обстежено 99 пам'яток з яких близько 80 виявлено вперше. В даній статті буде охарактеризовано нововиявлені поселення в межах с. Крилів.

Пункт 1. Поселення давньоруське XI-XIV ст.

Поселення знаходиться в південній частині села, приблизно за 2 км на південний захід від центру, на правому березі струмка. В топографічному плані, займає невисокий пагорб в заболоченій заплаві струмка, поруч прокладені меліоративні канали.

Шурфування не проводилось, на поверхні було виявлено фрагменти гончарної кераміки, керамічних сопел та уламки шлаку. Серед виявлених фрагментів кераміки – уламки посуду, виготовленого на гончарному крузі, світло-коричневого кольору, з домішкою піску в тісті, що характерно для давньоруського періоду XI-XIII століття. Було також виявлено більше десяти фрагментів керамічних сопел, більшість з яких були малоінформативними, враховуючи умови за яких вони були виявлені. В ході опрацювання матеріалів вдалося визначити, що дані фрагменти належать не менш ніж чотирьом різним цілим виробам. Основна маса фрагментів добре випалені, світло-коричневого кольору зсередини, сірого зовні, тісто з домішкою жорстви та піску. Два з них мали сліди шлаку на зовнішній стороні. Найбільш інформативні фрагменти дозволили зробити певні обміри. Товщина стінки фрагменту без слідів шлаку близько 2,5 см. Фрагмент керамічного сопла зі слідами шлаку на зовнішній стороні має товщину стінки близько 2 см та внутрішній діаметр – 1,5 см. Перший відповідно знаходився ближче до нагнітаючої частини сопла, останній – до горну. За аналогіями фрагменти посуду датуються XI-XIII століттям, відповідно за посудом і уламки сопел датуються XI-XIV століттям.

Площа поселення складає близько 150x100 м, тобто 15000 кв.м., за тяглістю матеріалів, виявлених на поверхні. Враховуючи наявність на території поселення уламків керамічних сопел та шлаку та болотистий характер місцевості, що сприяє видобутку болотної руди, можна констатувати наявність тут залізорозного комплексу XI-XIV століттям.

Пункт 2. Поселення давньоруське XI-XII ст.

Поселення знаходиться в південній частині села, приблизно за 1,5 км на південний захід від центру, близько 200 м на північ від поселення Крилів-1, на лівому березі струмка. В топографічному плані, займає невисокий берег струмка.

Шурфування не проводилось, на поверхні було виявлено фрагменти гончарної кераміки. Серед виявлених матеріалів, уламки посуду, виготовленого на гончарному крузі, сіроглиняної кераміки, з домішкою піску в тісті, з вираженим плічком та орнаментациєю у вигляді прямих врізних ліній, що характерно для давньоруського періоду XI-XII століття. Вінець посуду для більш точного датування виявлено не було.

Площа поселення складає близько 150x250 м, тобто 37500 кв.м., за тяглістю матеріалів, виявлених на поверхні.

Пункт 3. Поселення багатошарове ранньослов'янського часу VII-VIII ст., давньоруського періоду XI-XIII ст., литовського-польської доби XIV-XV ст. та пізнього середньовіччя XVII-XVIII ст.

Поселення знаходиться в центральній частині села, приблизно за 150 м на південь від водонапірної башти, в місці злиття кількох струмків. В топографічному плані, займає високий мис надзаплавної терраси правого берега більшого струмка, що утворений різким поворотом останнього на схід. Західна частина поселення, що займає правий берег струмка по лінії північ-південь має ознаки ескарпу.

Існують відомості, що під час Хмельниччини в 1648 році через село проходили частини козацькі війська, які разом з місцевими жителями розгромили панський маєток, який враховуючи топографічні особливості місцевості, швидше за все був розміщений на даному мисі. На момент обстеження поселення використовувалося для сільськогосподарських потреб та перебувало під ріллею.

Шурфування не проводилось, на поверхні було виявлено фрагменти криці, шлаку, залізний ніж, а також фрагменти гончарної та ліпної кераміки. Серед виявлених матеріалів фрагменти стінок ліпних горщиків, які мають добрий випал, тісто з домішкою крупнозернистого піску, світло-коричневого кольору зовні сірого зсередини. За аналогіями датується VII-VIII століттям. Серед виявлених матеріалів фрагменти гончарної кераміки світло-коричневого кольору та сіроглиняні, з домішкою піску в тісті, що характерно для давньоруського періоду та литовсько-польської доби, а також виготовлені з якісного тіста та якісно випалені фрагменти, характерні для ранньомодерного та модерного часу. Фрагменти кераміки виготовленої на гончарному крузі, представлені наступними типами: 1) фрагмент гончарного горщика з відігнутих назовні вінцем, потовщений та має закраїну по краю, тісто з домішкою піску, добре випалений, сіроглиняний; 2) фрагмент гончарного горщика з відхиленим назовні косозрізаним вінцем, потовщеним по краю, тісто з незначною домішкою піску, добре випалений, сіроглиняний; 3) фрагмент кахлі, світло-коричневого кольору, зовні орнаментований, тісто якісне, випал якісний; 4) фрагменти гончарних горщиків з відхиленим назовні косозрізаним вінцем, тісто якісне, випал якісний, зовні під вінцем орнаментовані червоною фарбою. За аналогіями датується відповідно XI-XIII, XIV-XV, XVII-XVIII та XVIII-XIX століттям.

Фрагменти шлаку, криці та ніж співвідносні з давньоруським періодом. Залізний ніж середньої спрацьованості, довжина загальна 7 см, леза – 4,5 см, товщина обуха 2-3 мм.

Площа поселення складає близько 200x200 м, тобто 40000 кв.м., за тяглістю матеріалів, виявлених на поверхні.

Пункт 4. Поселення двошарове ранньослов'янського VI-VII ст. та давньоруського часу X-XI ст.

Поселення знаходиться в центральній частині села, приблизно за 200 м на південний захід від водонапірної башти, в місці злиття кількох струмків. В топографічному плані займає пологий лівий берег більшого струмка.

Шурфування не проводилось, на поверхні було виявлено фрагменти гончарної та ліпної кераміки. Серед виявлених матеріалів фрагменти стінок ліпних горщиків, які мають поганий випал, тісто з домішкою жорстви, піску, шамоту та органіки, світло-коричневого кольору ззовні, темного зсередини. Фрагмент ліпного горщика з високим прямим, косозрізаним вінцем, відігнутих назовні. Тісто з домішкою жорстви, піску та шамоту, випал поганий, сіроглиняний. За аналогіями датується VI-VII століттям. Серед виявлених матеріалів фрагменти гончарної кераміки сіроглиняні та червоного кольору, темного кольору зсередини, на зламі – двошарові, стінки горщиків ззовні орнаментовані вдавненими прямокутниками, складеними в лінії, добре випалені, з домішкою піску в тісті, що характерно для давньоруського періоду. За аналогіями датується відповідно X-XI століттям.

Площа поселення складає близько 150x100 м, тобто 15000 кв.м., за тяглістю матеріалів, виявлених на поверхні.

Пункт 5. Поселення двошарове давньоруського часу XI-XIII ст. та пізнього середньовіччя XVII-XVIII ст.

Поселення знаходиться в східній частині села, приблизно за 400 м на північний схід від церкви, на правому березі струмка. В топографічному плані займає пологий правий берег струмка.

Шурфування не проводилось, на поверхні було виявлено численні фрагменти гончарної

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

кераміки. Серед виявлених матеріалів фрагменти гончарної кераміки світло-коричневого кольору та світло-коричневого кольору зовні, сірого зсередини, тришарові та двошарові відповідно, з домішкою піску в тісті, що характерно для давньоруського періоду та чорнолощені якісні, характерні для литовсько-польської доби. Виявлене вінце гончарного горщика високе, ледь відігнуте назовні, заокруглене по краю. Тісто якісне випал якісний, чорнолощений. За аналогіями датується відповідно XI-XIII та XVII-XVIII століттям.

Площа поселення складає близько 100x100 м, тобто 10000 кв.м., за тяглістю матеріалів, виявлених на поверхні.

З описаних вище поселень, видно, що кожне з них має потужний давньоруський культурний шар, що в свою чергу свідчить про наявність в межах сучасного села Крилів конгломерату сільських поселень, що гуртувались навколо певного центру, що характеризується більш потужним культурним шаром та мав би розташовуватись в місці зручному для оборони. Найбільш імовірним видається місце розташування такого центру в межах поселення Крилів-3. Як було сказано вище, воно розміщене на високому зручному місці у місці злиття струмків. Відомі історичні дані про розміщення маєтку в Крилові в часи Хмельниччини, що також співпадає із даним поселенням, а певне наступництво розміщення маєтків в пізньому середньовіччі на місці існування давньоруських поселень доводилось науковцями не один раз, в тому числі і археологічними дослідженнями. Крім того, топографія місцевості дозволяє припустити існування навколо поселення земляних укріплень, що були знівельовані тривалим процесом розорювання даних земель, залишки яких можна прослідкувати в західній частині поселення.

Всі п'ять поселень розміщені на невеликій ділянці берегів струмка. На південь від центру розташовані два поселення, що не зважаючи на близькість свого розташування носять цілком різний господарський характер. Поселення Крилів-1 має цілком вузьку спеціалізацію в давньоруський період. Це місце видобутку та виробництва заліза з болотної руди. Характер виявлених під час розвідки сопел, а саме їх внутрішній радіус, говорить про використання останніх саме в період XIV століття, за аналогією сопел виявлених під час розкопок ДП «Волинські старожитності» ДП «НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України в с. Жидичин поблизу Луцька в 2008 році. В даному випадку сопла були виявлені в закритому комплексі – об'єкті XIV століття [2]. Виявлення фрагментів сопел на рівні денної поверхні, дозволяє сподіватися цікавих результатів археологічних досліджень на даній пам'ятці. На іншому поселенні Крилів-2 не було виявлено жодних ознак залізобного виробництва, що вочевидь свідчить про його інший господарський уклад, відмінний від попереднього. Цілком імовірно, що дане поселення існувало дещо раніше попереднього.

Поселення Крилів-4 тяжіє до центрального поселення та має синхронний з ним археологічний матеріал, однак має також ознаки більш раннього. Цікавою знахідкою є фрагмент стінки гончарного горщика з нетиповим для даних теренів тисненим орнаментом. Аналогії подібного орнаменту, що цілісно складав солярні знаки на стінках горщика було виявлено в Польщі [1, 162]. За наявності центрального укріпленого поселення, дану пам'ятку можна було б умовно назвати посадом, а виявлені знахідки, дозволяють стверджувати наявність жвавих торгових шляхів в даному регіоні, що з'єднували Руську державу з теренами Польщі.

Останнє з даного конгломерату поселень, було дещо віддалене від решти, мало не надто потужний культурний шар давньоруського періоду, і було окраїною даного поселенського комплексу.

Таким чином, зі всього вище сканого можна робити висновок про існування в межах сучасного села Крилів потужної сировинної бази та торгового центру для задоволення потреб розміщених поряд давньоруських міст, зокрема літописного Сапогиня. Варто припустити також торгові зв'язки даної сільської округи і з іншими центрами Волинської землі та польського порубіжжя.

1. Златогорський О., Панишко С. Сопла з Жидичина // Археологія. – 2010. – №2. – С.74-86.
2. Vuko A. Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej. – Warszawa: TRIO, 2006.